

דף לימוד על חנוכה מאת עינט קרמר - זהות יהודית, תרבות וקיימות

זהות יהודית, צדק חברתי וקיימות חנוכה – סטבע לתרבות (יהודית)

במליאה – מאי חנוכה:

מסכת שבת כא: שנו רבנן: ימי חנוכה שמונה הם שלא לספוד בהם ושלא להתענות בהם, כשנכנסו עובדי כוכבים להיכל, טימאו את כל השמינים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן הגדול ולא היה בו אלא להדליק יום אחד. נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאוּם ימים טובים בהלל והודאה".

דניאל שליט- לתקופות השנה: חנוכה הוא חג של שיא חשכת החורף, בדיוק בסביבות היום הקצר ביותר של השנה.

לכן, חנוכה הוא חג הבית.

בחוץ – חושך, בפנים – אור (על החלון, ולכן מאיר גם החוצה).

בחוץ – לח ורטוב, בפנים – יבש.

בחוץ – קר, בפנים חם.

כל זה הודות לאש, ולשמן המאפשר את שמירתה.

אבל חנוכה כחג אנושי-כללי, כחג הבית, כחג השמן והאש - משמש רק רקע ובסיס לחנוכה כחג התרבות היהודית המיוחדת, המתרכזת סביב מנורת המקדש, וסביב הקדושה בכלל.

שאלות לדין

- חנוכה בשבילי – שתפו את הקבוצה בסיפורים אישיים של חג החנוכה.
- לפניכם שני טקסטים המציגים פנים שונות של חג החנוכה. נסו לפרק את ה"גורמים" לחג החנוכה לפי המדרג: טבע – תרבות (חקלאית) – משמעות היסטורית יהודית – מהות פנימית

חברותא א' – מאי חנוכה - טבע

חג החנוכה יושב על בסיס קדום, הקשור לעונות השנה והחקלאות. בסיס קדום זה נקרא בפי חז"ל "חגו של אדם הראשון".

"לפי שראה אדם הראשון יום שמתמעט והולך,

אמר: "אוי לי, שמא בשביל שסרحتי עולם חשוך בעדי וחוזר לתוהו ובוהו,

וזו היא מיתה שנקנסה עלי מן השמים"

עמד וישב ח' ימים בתענית [ובתפילה]

כיוון שראה תקופת טבת וראה יום שמאריך והולך,

אמר: " מנהגו של עולם הוא".

הלך ועשה שמונה ימים טובים.

טלפון: 04-9887503 פקס: 04-9887502 reshet-yeruka@reshet-yeruka.net

הרשת הירוקה. מושב שורשים ד.נ. משגב מיקוד 20164

לשנה האחרת עשן לאלו ולאלו ימים טובים...

מסכת עבודה זרה דף ח,א

שאלות לדיון

- אילו פחדים מעורר בנו החושך? כיצד התמודד האדם במדרש עם פחדים אלו?
  - "לשנה האחרת עשן לאלו ולאלו ימים טובים" – מה חגג האדם מדי שנה?
  - כיצד רואה האדם במדרש את עצמו בהקשר למחזוריות הטבע?
- "אמר ר' לוי בשם רבי זעירא ...
- כיוון ששקעה החמה במוצאי שבת התחיל החושך ממשמש ובא ונתירא האדם הראשון ...
- מה עשה הקב"ה? זימן לו שני רעפים, והקישן זה לזה ויצא מהן אור ובירך עליה...
- בראשית רבה, פרשה י"א, ב

שאלות לדיון

- כיצד התמודד האדם במדרש זה עם פחדו מהחושך?
  - כיצד רואה האדם במדרש את עצמו בתוך מעגל החיים של הטבע?
  - מבין שני המדרשים – איזה מדרש מתאר טוב יותר את התנהלות האדם בתרבות המערבית? נסו לתת דוגמאות.
  - האם אנו משלמים מחיר על התנהלות זו?
- "הנרות הללו שאנו מדליקין, קודש הם.
- ואין לנו רשות להשתמש בהם, אלא לראותם בלבד.
- כדי להודות ולהלל לשמך הגדול..."
- פיוט לחנוכה, סביב הדלקת הנרות

שאלות לדיון

- קראו את מילות הפיוט בהקשר לסעיפים הקודמים. איזה מסר יכולים להעביר לנו נרות החנוכה, דווקא משום שנאסר עלינו "להשתמש בהם" כדי לגרש את החושך?

חברותא ב' - מאי חנוכה – תרבות

- שתפו זה את זה בחוויות "תרבותיות" מחייכם.
  - קראו את ההגדרה של דניאל שליט למושג תרבות – כיצד היא מאירה את החוויות?
- בחורף עובר כל הטבע מן המצב הגלוי, החשוף והמואר של הקיץ – למצב מעונן: מואפל, מכוסה, לח ומצמיח, מצב של הריון, של התרקמות, של פריון, של גדילה.
- כשם שהיה הקיץ עונה של חיים בחוץ, במרחב, של עבודת שדה, קציר ואסיף - כך החורף הוא עונה של התכנסות, של עבודה בבית. חגי החורף, חנוכה ופורים, הם חגי הבית.
- כשם שהקיץ הוא חיים עם הטבע, כך החורף הוא חיים בתרבות.

תרבות אינה רק קונצרטים ("היכל התרבות") והרצאות ("בית תרבות"), "מרכז תרבות נוער וספורט" ("מתנ"ס"). תרבות מתחילה מן החקלאות, מן השדה, וממשיכה ומגיעה לשיאה בהוויית הבית. מן הזיתים והענבים שגידל, יוצר האדם בחורף למען הבית - יין ושמן, סמלי התרבות.

טלפון: 04-9887503 פקס: 04-9887502 reshet-yeruka@reshet-yeruka.net
הרשת הירוקה. מושב שורשים ד.נ. משגב מיקוד 20164

האדם אינו חלק מן הטבע; אלא יוצר, מן הטבע – תרבות. התרבות אינה חלק מן הטבע. היא עומדת לעומת הטבע. האדם יוצר מן הטבע ומתוך חמריו עולם משלו, עולם התרבות האנושית.

דניאל שליט

- קראו את הסיפור של ר' עקיבא וטרנספורפוס. מה היחס לטבע המוצג על ידי כל אחת מהתרבויות? איזו נראית בעיניכם "סביבתית" יותר?
שאל טרנספורפוס הרשע את ר' עקיבא:
איזה מעשים נאים של הקב"ה או של בשר ודם?
אמר לו: של בשר ודם נאים.
אמר לו טרנספורפוס: הרי השמיים והארץ יכול אדם לעשות כיוצא בהם?
אמר לו ר' עקיבא: לא תאמר לי בדברים שהם למעלה מן הבריות, שאין שולטין בהם, אלא בדברים שהם מצויים בבני אדם.
אמר לו: למה אתם נימולים?
אמר לו: אף אני הייתי יודע שאתה עתיד לומר לי כן, לכך הקדמתי ואמרתי לך: מעשי בשר ודם הם נאים משל הקדוש-ברוך-הוא.
הביא לו ר' עקיבא שיבולים וגלוסקאות, אמר לו: אלו מעשי הקדוש-ברוך-הוא ואלו מעשה בשר ודם- אין אלו נאים?
הביא לו אניצי פשתן וכלים מבית שאן, אמר לו: אלו מעשה הקדוש-ברוך-הוא ואלו מעשה בשר ודם- אין אלו נאים?
אמר לו טרנספורפוס: הואיל והוא חפץ במילה, למה אין הוולד יוצא מהול מעי אמו? אמר לו ר' עקיבא: ולמה שררו יוצא עמו- לא תחתוך אמו שררו?
• תפיסה ידועה כיום הינה התפיסה הקושרת בין תרבות המערב (המכונה בצורה ביקורתית גם "תרבות הצריכה") ובין ההרס הסביבתי חברתי. באם תרבות המערב אכן נולדה מההליניזם הקדמון – נסו לחשוב כיצד דווקא התפיסה של ר' עקיבא יכולה לתת "מענה" למשבר? העזרו בתיאור שלפניכם מתוך אתר "פעולה ירוקה".

מהי תרבות הצריכה?

תרבות הצריכה (CONSUMERISM) מציעה סולם ערכים שבו האדם נמדד על פי רכוש, ולא על פי מעשיו או רעיונותיו. הכסף הוא האידיאל, ובדרך אליו הכל מותר. יש לתרבות הזו שמות רבים כמו "אמריקניזציה", "עגל הזהב", חומרנות, תרבות הפרסומות או תרבות הרייטינג. יש לה גם מחיר כבד (שלרוב נשאר סמוי מהעין) (

ריקנות פנימית

כבני אדם יש לנו צרכנים חומריים כמו מזון, מים, מחסה וביגוד. יש לנו גם צרכנים רוחניים כמו חום, שייכות, אהבה או מתן משמעות לחיים. תרבות הצריכה מנסה לשכנע אותנו שניתן למלא צרכים רוחניים במוצרים חומריים. היא יוצרת אצלנו ציפיות מוגזמות ותקווה לאושר אם רק נשיג את המוצר הבא. אבל את הדבר האמיתי אי אפשר לקנות בכסף, וככל שאנו מתאמצים יותר גדלה תחושת הריקנות והסתמיות.

אסיף

- כל קבוצת לימוד תשתף את הקבוצה השנייה בתובנה אחת שלה בעקבות הלימוד.
- שתי הקבוצות ינסו להגדיר ביחד מהי תרבות אנושית "בת קיימא".
- המנחה יקריא את קטע הסיכום מאת דותן ברום:

אמריקניזציה והתיוונות / דותן ברום

בחנוכה, אנחנו מזכירים לעצמנו את מרד המכבים ביוונים. מרד, שיותר משהיה צבאי - היה מרד תרבותי. בכל רחבי יהודה אימצו היהודים את ההלניזם: שמות יווניים, לבוש יווני, אלים יווניים ותפישת עולם יוונית. אמנות יוונית, תענוגות יווניים ומוסר יווני. בכל רחבי יהודה ויתרו היהודים על יצירה תרבותית מקורית לטובת חלק באימפריה האדירה.

אבל בתוך ההטמעות הזאת, נשמע קול אחר. קול חלוש, אבל תקיף, שהתעקש על אלטרנטיבה - על חיים של דרור ובחירה עצמאית ושל תרבות ויצירה יהודית מקורית. הקול הזה סחף אחריו קולות נוספים ובסופו של הנרטיב שלנו, אנחנו מספרים לעצמנו איך זכינו לדרור, איך המשכנו לעצב את חיינו בידינו.

אבל האם הצלחנו? כשאני מסתכל סביבי, אני רואה התיוונות חדשה, הטמעות באימפריה הנוכחית: ארצות הברית של אמריקה. אני רואה תרבות אמריקאית שטחית וצרפנית, בדרך-כלל חסרת-אמירה. אני רואה מותגים אמריקאיים בכל מקום - החל מהבגדים שאנו לובשים והמזון (המהיר) שאנו אוכלים, ועד למחשבים שאנו משתמשים בהם ולמכונות שאנו נוסעים בהן ממקום למקום. אני רואה תפישות כלכליות אמריקאיות שמשלטות על האידאות שעליהן נבנתה המדינה וחלום אמריקאי שהחליף את החלומות שחלמו פה פעם. אני רואה מוסר אמריקאי שבו לגר ולא למנה יש את הזכות החפשית למות מתחת לגשר, במקום המוסר העברי הישן - בו אנו מצווים לתמוך בהם.

בזמנים כאלה, אני מבקש להיות קול של מרד. אני מבקש להיות קול קורא שזועק - דרור! וזהו לא מרד של אלות וקלשונים, אלא מרד של בחירות. מרד שבו נתעקש ליצור יצירה עברית מקורית, עם תכן משמעותי שנוגע לכאן ולעכשו. מרד שבו נבחר לשים את הצריכה במקום שולי בחיינו, ונחליף אותה בקשרים אנושיים משמעותיים. מרד שבו נבחר לפעול כנגד מגפת ההפרטה המפרקת כל זכר לסולידריות בחברה הישראלית, ונחזור לעבוד את האדם והאדמה במקום את ההון. מרד שבו נבחר לראות את המפלא שבכל אדם, ולקחת אחריות על אחד על השני.

חנוכה הוא זמן נהדר להזכיר לעצמנו על מה ולמה למרוד, ולהתחיל להדליק אבוקות של אור ואש בעולם.
"וכל מי אשר לב לו הצמא לאור, ישא עיניו ויבוא אלינו - לאור!"